

Хмельницький національний університет
Факультет здоров'я, психології, фізичної культури та спорту
Кафедра психології та педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА ДИПЛОМНА РОБОТА

Перший (бакалаврський)

Освітній рівень

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ НАСТАНОВ
СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Назва теми

Галузь знань

05 «Соціальні та поведінкові науки»

Шифр і назва галузі знань

Спеціальність

053 «Психологія»

Шифр і назва спеціальності

Шифр 20001

номер ІНП

Виконала: студентка 4-го курсу, ПП-20-1

Підпис

Ліана БІЛА

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник доктор. психол. наук, професор

Науковий ступінь, вчене звання

Підпис

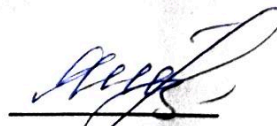
Таїсія КОМАР

Ім'я ПРІЗВИЩЕ

До захисту допускаю:

Зав. кафедри психології та педагогіки

д-р психол. наук, професор

Підпис

Таїсія КОМАР

Ім'я ПРІЗВИЩЕ

10 червня 2024 р.

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет здоров'я, психології, фізичної культури та спорту
Кафедра психології та педагогіки
Освітній рівень Перший (бакалаврський)
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Освітньо-професійна програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри психології та педагогіки

 Таїсія КОМАР

підпис

протокол № 5 від 14 грудня 2023 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ ДИПЛОМНУ РОБОТУ Ліани БІЛОЇ

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ здобувача

1. Тема кваліфікаційної дипломної роботи: «Психологічні особливості шлюбно-сімейних настанов студентської молоді»

Керівник кваліфікаційної дипломної роботи: Таїсія КОМАР, доктор психологічних наук, професор

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ, науковий ступінь, вчене звання

Затверджено наказом ректора університету від 15 лютого 2024 р. № 8

2. Строк подання здобувачем роботи на кафедру 10 червня 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали звіту з переддипломної практики, комплекс методів та методик дослідження: авторська анкета на визначення шлюбно-сімейних настанов студентської молоді, опитувальник термінальних цінностей І. Г. Сеніна, методика «Маскулінність-фемінність» (С. Бем).

4. Зміст кваліфікаційної дипломної роботи (перелік питань, які потрібно розробити): вступ, розділ 1. Шлюбно сімейні настанови молоді як предмет теоретичного аналізу, підходи до шлюбно-сімейних настанов та їх структури у психологічній літературі, аналіз досліджень шлюбно-сімейних настанов студентської молоді, висновки до першого розділу; розділ 2. Емпіричне дослідження шлюбно-сімейних настанов студентської молоді, організація та методи емпіричного дослідження, гендерні особливості шлюбно-сімейних настанов студентської молоді, змістові та організаційні аспекти тренінгу формування у молоді настанов на конструктивні шлюбно-сімейні взаємини, висновки до другого розділу; висновки; перелік джерел посилання.

5. Перелік графічного матеріалу (із зазначенням обов'язкових креслень) 14 таблиць, 9 рисунків.

6. Консультанти розділів кваліфікаційної дипломної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

Дата видачі завдання 14 грудня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів (розділів) кваліфікаційної дипломної роботи	Строк виконання етапу роботи	Примітка
1	Вибір теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження, постановка мети і завдань.	До 01.10. 2023 р.	виконано
2	Визначення теоретико-методологічних засад дослідження. З'ясування актуальності проблеми.	До 01.12. 2023 р.	виконано
3	Оформлення вступу кваліфікаційної дипломної роботи.	До 01.02. 2024 р.	виконано
4	I розділ кваліфікаційної дипломної роботи.	До 01.03. 2024 р.	виконано
5	II розділ кваліфікаційної дипломної роботи.	До 01.04. 2024 р.	виконано
6	Загальні висновки.	До 01.05. 2024 р.	виконано
7	Оформлення кваліфікаційної дипломної роботи.	До 01.06. 2024 р.	виконано
8	Попередній захист кваліфікаційної дипломної роботи.	<u>23</u> травня 2024 р.	виконано
9	Захист кваліфікаційної дипломної роботи (відповідно графіку)	<u>19</u> червня 2024 р.	виконано

Здобувач Ліана БІЛА

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник роботи Таїсія КОМАР

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

АНОТАЦІЯ

Тема: кваліфікаційної дипломної роботи: «Психологічні особливості шлюбно-сімейних настанов студентської молоді»

Здобувач: Ліана Біла

Керівник: Таїсія КОМАР

Кваліфікаційна дипломна робота включає 49 сторінок, 14 таблиць, 9 рисунків, перелік джерел посилання складає 47 найменувань, 4 додатки.

Ключові слова: атитюд, шлюбно-сімейні настанови, студентська молодь, модель сімейних відносин, сімейні цінності.

Об'єктом дослідження є шлюбно-сімейні настанови сучасної молоді.

Предметом дослідження є психологічні особливості шлюбно-сімейних настанов студентської молоді.

За результатами дослідження здійснено аналіз підходів до шлюбно-сімейних настанов та їх структури у психологічній літературі, аналіз досліджень шлюбно-сімейних настанов студентської молоді; емпірично досліджено та виявлено гендерні особливості шлюбно-сімейних настанов студентської молоді; обгрунтовано та розроблено змістові та організаційні аспекти тренінгу формування у молоді настанов на конструктивні шлюбно-сімейні взаємини. Одержані результати можуть бути рекомендовані для використання у професійній підготовці студентів, практичній роботі психолога, працівників Психологічної служби закладів вищої освіти, куратора академічної групи.

Дипломниця

Ліана Біла

Дата подання кваліфікаційної роботи до захисту 10 червня 2024 р.

Вступ

Актуальність дослідження. Ускладнення міжособистісних відносин в сім'ї, пов'язані зі змінами соціального та політичного життя нашої держави, стрімке зростання кількості розлучень, пошук молодими людьми нових більш продуктивних форм сімейної взаємодії зумовлюють актуальність психологічних досліджень, присвячених аналізу особливостей шлюбно-сімейних настанов сучасної молоді. Саме шлюбно-сімейні настанови є одним із фільтрів вибору шлюбного партнера, що зумовлює швидкість адаптації, узгодження та зближення думок, почуттів та поведінки подружньої пари.

Значний внесок у науковий аналіз шлюбних настанов молоді зроблено представниками різних галузей наукового знання: філософами, демографами, соціологами тощо. У ряді психологічних досліджень аналізується проблема шлюбно-сімейних настанов: формування психологічної готовності молоді до сімейного життя (Т. В. Буленко [3; 4], А. Карасевич [12], О. Я Кляпець [13;14], В. П. Кравець [17]); особливості формування уявлень про майбутню сім'ю (Т. А. Демидова [8], В. М. Радчук [30]); психологічний зміст шлюбно-сімейних настанов (О. Волошок [6]); шлюбно-сімейні настанови сучасної студентської молоді (Т. В. Зверко [10], І. І. Дорожко [9]).

Незважаючи на наявність наукових праць, присвячених шлюбно-сімейним настановам молоді, наш час стрімких змін потребує додаткового вивчення сучасного стану проблеми.

Отже, непересічна значущість означеної вище проблеми та її недостатнє вивчення зумовили вибір теми дослідження «Психологічні особливості шлюбно-сімейних настанов студентської молоді».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати і емпірично дослідити психологічні особливості шлюбно-сімейних настанов студентської молоді.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз сучасних підходів психологічної науки до проблеми шлюбно-сімейних настанов молоді.

2. Емпірично дослідити психологічні особливості шлюбно-сімейних настанов студентської молоді, проаналізувати їх гендерну специфіку.

3. Обґрунтувати та розробити тренінг формування у студентської молоді настанов на конструктивні шлюбно-сімейні взаємини.

Об'єкт дослідження: шлюбно-сімейні настанови сучасної молоді.

Предмет дослідження: психологічні особливості шлюбно-сімейних настанов студентської молоді.

Методи дослідження:

- *теоретичні:* узагальнення теоретичних даних, аналіз психологічних, соціально-педагогічних джерел, порівняння, синтез праць присвячених проблемі дослідження з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя для здійснення емпіричного дослідження та розробки тренінгу формування у молоді настанов на конструктивні шлюбно-сімейні взаємини;

- *емпіричні:* анкетування, опитувальники (методики: авторська анкета на визначення шлюбно-сімейних настанов, опитувальник термінальних цінностей І. Г. Сеніна, методика «Маскулінність-фемінність» (С. Бем)); методи соціально-психологічного впливу, а також методи математичної статистики.

Практичне значення роботи визначається тим, що отримані результати тв розроблений тренінг формування у студентської молоді настанов на конструктивні шлюбно-сімейні взаємини можуть бути використані психологами з метою підготовки їх до сімейного життя.

Апробація результатів випускної кваліфікаційної роботи.

Апробація результатів випускної кваліфікаційної роботи здійснювалася у формі:

- представлення та обговорення результатів випускної кваліфікаційної роботи на випусковій кафедрі (.....2024року);

- доповідей на університетських студентських науково-практичних заходах (....., 20.... рік);

- публікації тез.....

обговорення результатів експертизи тренінгу формування у студентської молоді настанов на конструктивні шлюбно-сімейні взаємини експертами – представниками закладу освіти

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базіуніверситету та Респондентами дослідження стали студенти віком від 18 до 22 років, загальна чисельність 58 осіб, з них 30 жінок та 28 чоловіків.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел (...найменування). Робота містить ...таблиць та ... рисунки. Загальний обсяг роботи становитьсторінки.

РОЗДІЛ 1. ШЛЮБНО_СІМЕЙНІ НАСТАНОВИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ПРЕДМЕТ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ

1. 1. Підходи до шлюбно-сімейних настанов та їх структури у психологічній літературі

У психологічній науці ряд наукових досліджень присвячені актуальним проблемам сучасної сім'ї, таким як формування молодої сім'ї [43], сім'я в умовах трансформації традиційних цінностей [20], готовність молоді до вступу в шлюб, ціннісні настанови сучасної студентської сім'ї [9] тощо.

Цікавими для нашого дослідження є узагальнення, зроблені Т. М. Яблонською про те, що сучасній сім'ї притаманні структурні та змістові трансформації, що в свою чергу, призводить до змін її функціонування. У сучасній сім'ї, на думку науковця, порівняно з попередніми поколіннями, підвищився рівень терпимості до подружніх зрад, народження позашлюбних дітей; змінилося ставлення до розлучень та до виховної функції сім'ї тощо. Отже, можна зробити висновок, що відбуваються значні зміни в структурі та змістових характеристиках сучасної сім'ї [45].

Т. В. Буленко, виділяє такі проблеми функціонування сучасної сім'ї в Україні: важка адаптації сім'ї до динамічних змін суспільства, порушення механізмів цього процесу; зниження рівня захисної (матеріальної та психологічної) функції сім'ї; невизначеність та суперечливість сімейних ролей, що призводить до структурно-функціональної трансформації сім'ї; зниження значення сім'ї в системі життєвих цінностей особистості (переорієнтація значної частини молоді на позашлюбні стосунки); закостенілість батьківських норм, що веде до погіршення дитячо-батьківських взаємин; орієнтація молоді на малодітну сім'ю; неузгодженість між партнерами щодо їхньої орієнтації на демократичний або патріархальний сімейний уклад; дисфункціональність сім'ї (боротьба за владу обох партнерів, неузгодженість рольової поведінки, негнучкість сімейних норм, конфліктна взаємодія тощо); нестабільність

життєвих планів; ускладнення сімейної адаптації молодого подружжя внаслідок неадекватних дошлюбних очікувань, завищених вимог до партнера [4].

У цьому контексті викликають інтерес дослідження шлюбно-сімейних настанов сучасної молоді, адже саме зміни у цих настановах і приводять до таких структурних та змістових трансформацій сучасної сім'ї.

Зупинимося більш детально на аналізі таких понять як соціальна установка, соціальна настанова та шлюбно-сімейні настанови.

У підручнику Л. Е. Орбан-Лембрик ми знаходимо таке визначення: «Соціальна установка є стійким, фіксованим, ригідним (негнучким) утворенням особистості, яке стабілізує спрямованість її діяльності, поведінки, уявлень про себе та світ. За одними твердженнями, соціальні установки утворюють структуру особистості, за іншими – лише посідають певне місце серед якісних рівнів особистісної ієрархії» [28, с.133].

І. В. Білоконь розглядає соціальні установки як інтеріорізовані норми і узгоджені з іншими феноменами свідомості, коли соціальні норми стають соціальними установками особистості, індивідуальними мірками соціальної ситуації, що є дуже важливим для організації її соціально прийнятої діяльності [2].

В. Т. Циба звертає увагу на те, що слід розвести поняття установка як неусвідомлена готовність до дії, соціальна установка (атитюд) як ставлення (оцінка об'єкта та усвідомлена готовність до дії), а також соціальна настанова як родові поняття що позначає регламенти життєактивності особистості, норми її взаємодії з іншими суб'єктами [41; 42].

Як вважає А. І. Крайлюк, психологічна настанова – це первинна неусвідомлювана реакція на ситуацію, коли потрібно розв'язати конкретні завдання, що визначає готовність людини діяти певним чином задля отримання бажаного результату. У процесі саморегуляції діяльності розкриваються такі функції і зміст настанови: настанова є механізмом стабілізації, що зберігає спрямованість діяльності у процесі безперервних змін, є сталою одиницею, що визначає послідовний процес виконання дій; настанова звільняє свідомість людини від необхідності постійного прийняття рішень та здійснення контролю

дії в стандартних і відомих умовах. Однак, вона може зумовити інертність, повільність та призвести до проблем з пристосуванням до нових змінених умов життєдіяльності. Отже, механізми настанови слід розглядати як вихідну позицію цілісності психічного життя особистості, соціальної зумовленості психічного життя людини, єдності її психічних процесів і властивостей [18; 19].

А. І. Крайлюк, аналізуючи проблему соціальних настанов стверджує, що соціальна настанова особистості формується і функціонує в межах соціуму і розглядаються як певні психічні утворення, які виникають на основі засвоєння настанов інших референтних груп і осіб, якими є рідні та друзі цієї особистості. Інтерналізовані від них настанови визначають спрямованість у процесі вибору подружнього партнера. Однак у виборі подружнього партнера індивід опирається не тільки на особистий минулий досвід, а й на соціальні норми та правила. З позиції структурної соціальні настанови виступають елементами «Я-концепції» людини, певними визначеннями соціально бажаної поведінки. Отож, соціальні настанови в такому розумінні – «це усвідомлюваний, фіксований у знаковій формі тип поведінки, якому надається перевага. Соціальні настанови ґрунтуються на згоді суб'єкта розглядати певні об'єкти чи ситуації крізь призму соціальних норм і цінностей» [18, с.55].

Настанови формується умовами середовища, в якому перебуває людина, особливостями її досвіду. О. В. Ігнатенко, проаналізувавши ряд зарубіжних досліджень, звертаю увагу на те, що настанови батьків інтерналізуються та стають частиною особистості дитини. Через батьківські настанови формуються життєві, професійні сценарії дитини, її шлюбно-сімейні настанови щодо одруження, вибору партнера тощо. Вибір шлюбного партнера залежить від настанов людини, сформованих в процесі дитячо-батьківських взаємин. Сприймаючи батьківські настанови та інструкції, людина починає наслідувати моделі поведінки та сценарії батьківської сім'ї. Однак, батьківські настанови можуть обмежувати, розвиток дитини та заважати проявам її власної активності і творчого начала [11].

Образ майбутнього партнера формується на підсвідомому рівні у ранньому дитинстві і складається з самих яскравих для дитячого сприйняття

якостей осіб з найближчого оточення. У подальшому дорослому житті людини саме наявність цих якостей у осіб протилежної статі викликатимуть у неї значний емоційний потяг. Сформований в дитинстві образ партнера призводить до невдалих виборів, в тому числі, і невдалих повторних шлюбів, оскільки наступні партнери, як правило, є ідентичними до попередніх. Отже, шлюбні настанови особистості зумовлюються особливостям стосунків її батьків, а також взаєминам цієї особистості з батьками у ранньому дитинстві [39].

Д. В. Штриголь та К. С. Кібенко вважають, що настанови є важливим чинником функціонування сімейної системи. Існують різні підходи до структури шлюбно-сімейних настанов. Зазвичай, виділяють настанови на шлюб, на народження дітей, на сімейні цінності. Важливими є статево-рольові настанови та взагалі ставлення до представників протилежної статі. Є і інше бачення компонентів шлюбно-статевих настанов. Зокрема, емотивний компонент включає ставлення до себе як до суб'єкта шлюбно-сімейних стосунків, загальні позиції щодо сімейного способу життя; когнітивний – це наявність певних знань, необхідних для шлюбно-сімейної взаємодії, а діяльнісний – психологічна готовність до шлюбу. Суспільство і батьківська сім'я задають зразок сім'ї. Конкретна особистість інтеріоризує цю зовнішню модель, пропускаючи її через свою спрямованість та статеvu приналежність. Отже, існує велика варіативність шлюбно-сімейних настанов. Так, у чоловіків більше, ніж у жінок розвинуті традиційні патріархальні настанови, однак настанови на вірність більше проявляються у жінок. Для дівчат більш важливим є підтримка та комунікативна функція сім'ї, а для юнаків – більше вираженою є орієнтація на дозвілля. Слід також відмітити, що зараз відбуваються зміни шлюбно-сімейних настанов, зокрема, щодо сексуальної поведінки, гендерних стереотипів тощо [44].

О. Я. Кляпець вважає, що шлюбно-сімейні настанови є складовою життєвих настанов особистості, чинником вибору способу життя. На їх формування впливають батьківська сім'я та соціальне оточення, в тому числі те оточення, де навчається дитина. Якщо конкретизувати, то це психологічний клімат у сім'ї, особливості виховання, авторитаризм чи лібералізм, пріоритети матеріальних чи духовних запитів, поведінка дорослих тощо. Негативний вплив

здійснюють настанови на книжне кохання, перебільшення значення кохання, сприймання його єдиним мотивом одруження [33].

Вивчаючи настанови молоді щодо шлюбу та сімейного життя, а також їх вплив на подружнє життя М. І. Алексєєва виділяє ряд чинників, які впливають на гармонійність чи дисгармонійність взаємин подружжя, а саме: соціальне походження партнерів, особливості їх сімейного життя у батьківській родині; характерологічні якості подружжя; уявлення про ідеал партнера; особливості ставлення до шлюбу та мотивація одруження. Автор стверджує, що створення стабільної сім'ї блокується, якщо у подружжя спостерігаються значні розходження за вказаними чинниками [1].

Негативно впливають на взаємини в сім'ї такі деструктивні шлюбно-сімейні настанови як постійне очікування активності від партнера, прив'язаність до ідеалу, що проявиться у постійному бажанні переробити партнера, недовіра, ігнорування власних почуттів і емоцій, а також наявність стереотипів щодо чоловічих і жіночих ролей та поведінки [14].

Ми дотримуємося у своєму дослідженні такої позиції: шлюбно-сімейні настанови – це різновид соціальних настанов, певні позиції особистості щодо шлюбу і сім'ї, які склалися на основі досвіду її взаємодії із соціальним середовищем та включають в себе настанови на шлюб, дітонародження, сімейні цінності, виконання статевих ролей, а також передбачають сприйняття себе як суб'єкта шлюбно-сімейних стосунків, наявність знань з функціонування сім'ї та проявляються в готовності до виконання певних ролей та інших варіантів поведінки в сім'ї.

1.2. Аналіз досліджень особливостей шлюбно-сімейних настанов студентської молоді

Проблема шлюбно-сімейних настанов вивчалася вітчизняними науковцями у таких напрямках: особливості шлюбно-сімейних настанов у подружніх пар з різним стажем сімейного життя (М. Терещенко) [32]; дослідження особливостей уявлень про сім'ю та їх формування у

старшокласників (досліджено поняття “уявлення про сім’ю”, механізми формування уявлень старшокласників про майбутню сім’ю (Т. А. Демидова [8] В. Р. Олексюк [27]); підготовка молоді до сімейного життя [12; 29] та окремі роботи присвячені формуванню шлюбно-сімейних настанов у студентів [9; 10].

Аналіз досліджень, присвячених особливостям розвитку людини в період пізньої юності віку дозволяє стверджувати, що саме у цьому віці інтенсивно формуються уявлення про шлюбного партнера та інші шлюбно-сімейні настанови, які потім впливатимуть на успішність шлюбного життя.

Так, А. Вовк вважає, що в юнацькому віці процес формування шлюбно-сімейних настановлень переходить з латентної фази до активної, коли засвоєне в сім’ї та поза нею починає активно перевірятися, уточнюватися, випробовуватися й зіставлятися. Період пошуків у юнацькому віці висуває перед молоддю завдання закріпитися у світі дорослих. Сповнені енергії, юнаки і дівчата вже переросли межі батьківської сім’ї. Відтак, вони приміряють різні моделі поведінки, відмовляються від одних, вишуковують інші. Цей вік є одним із найважливіших періодів розвитку особистості; це процес індивідуалізації, що завершується особистісним самовизначенням. Саме нині, коли дійсність ставить молоду людину перед необхідністю вибору подальшого життєвого шляху, актуальною стає проблема життєвих сенсів та вибору стратегій життя [5].

А. Карасевич у своєму дослідженні обґрунтовує позицію чому саме студентський вік є сприятливим для формування готовності до створення сім’ї. Науковець вказує на те, що головними новоутвореннями юнацького віку є: рефлексія, усвідомлення власної індивідуальності, стійке уявлення про світ, активний пошук шляхів самоствердження, способів самореалізації, установка на свідому побудову власного життя. Все це формується у людини до початку навчання у вищому навчальному закладі. Системне навчання в школі закінчилося, однак, зі вступом до вищого навчального закладу молода людина включається у подальше самостійне глибоке засвоєння нових явищ навколишньої дійсності. Саме в цей віковий період особистістю здобувається рівень особистісної зрілості, який дозволяє їй бути здатною до здійснення самостійних виборів щодо трудового життя та сімейного життя. Більше

половини всіх шлюбів відбувається у період ранньої дорослості від 20 до 25 років. Отже, саме студентський період життя, є тим періодом у процесі розвитку людини, коли вона готова до формування статево-рольової поведінки в сім'ї і для цього потрібно створити у вищій школі соціально-педагогічні та психологічні умови [12].

В. В. Мацюк, аналізуючи процесу формування у молоді настанов щодо образу майбутнього партнера, виділяє такі групи механізмів: глибинні (статеворольова ідентифікація з батьками, проекція архетипів аніми і анімуса на реальну людину та ін.; особистісні психологічні (самооцінка, рівень домагань, рефлексія, рівень особистісної зрілості); соціально-психологічні (емпатія, атракція, стереотипізація та інш.). У юнацькому віці провідними психологічними механізмами формування образу майбутнього шлюбного партнера є статево-рольова ідентифікація з батьками та бажання наслідувати поведінку батьків у подружніх відносинах, самооцінка (психологічними характеристиками якої може бути переоцінка, або недооцінка себе, неадекватні образ "Я"), а також стереотипізація, яка характеризується накладанням характеристик певної соціальної групи на майбутнього шлюбного партнера [23].

У період тотальних соціальних змін і демократизації відносин важливою є проблема формування шлюбно-сімейних настанов саме у представників юнацького віку, оскільки саме у цей період становлення особистості актуальним є формування ідентичності, набуття та осмислення соціального й інтимного досвіду. У психодинамічній моделі індивід зорієнтований на модель батьківської родини і шукає, відповідно, такого ж партнера, або ж у нього можуть бути настанови не на модель відносин батьків, а на місце, яке він займав у батьківській родині серед братів і сестер. Наприклад, чоловік, котрий мав старшу сестру, вибирає в дружини жінку із якою міг би почувати себе як молодший брат. Ряд науковців вважають, що шлюбно-сімейні настанови людей юнацького віку мають прогалини та є ще недосконалими. Зокрем, а це стосується уявлень про ідеального чоловіка й жінки, мужність та жіночність, гендерну ідентичність, сімейні ролі і їх розподіл між чоловіком і дружиною. Так, не дивлячись на те, що сім'я є для молоді важливою життєвою цінністю, уявлення про шлюбно-сімейні

відносини у юнацькому віці дуже різняться і по'язані, переважно, з психологічними аспектами цих відносин, а не соціально-побутовими; певні настанови молоді щодо сімейних цінностей та розподіл ролей зумовлюються типом їх гендерної ідентичності [26].

Дослідження Н. Карчакової та В. Безлюдної присвячене аналізу змісту молодіжних наративів у сфері інтимних стосунків та особливостей пронатальних установок сучасної молоді. Отримані результати вказують, що в уявленні молоді про ідеального сексуального партнера основні місця посідають взаємоповага та відкритість у стосунках, міцний емоційний зв'язок, спільність цілей та цінностей партнерів. При описі інтимних стосунків, домінуючі місця відводяться не фізичній близькості, а довірі та емоційному теплу. На думку респондентів, чесність, відкритість, співпраця та взаєморозуміння зумовлюють міцність та продуктивність інтимних зв'язків. Українська молодь зорієнтована на збереження традиційної моделі сім'ї та системи цінностей у сфері сімейного життя, у неї переважають дітоцентричні установки, які зберігаються навіть в умовах складних екзистенційних виборів. Автори вважають, що воєнний період буде пов'язаний із багатьма викликами у сфері сімейного життя, інтимних стосунків, народження і виховання дітей [16].

І. І. Дорошко та С. Є. Сосніхіна, систематизуючи наукові розробки з проблеми процесу трансформації сучасної студентської сім'ї, який значною мірою визначається змінами ціннісно-мотиваційної сфери студентів, дійшли висновку, що у студентській молоді на фоні кризових подій відбуваються зміни патріотичної свідомості та ціннісних орієнтацій, зокрема, зростання толерантності, перевага матеріальних та індивідуальних цінностей, зорієнтованість на інтимно-особистісну сферу (сім'я, здоров'я, любов і друзі). Науковець встановила, що значна частина молоді характеризується низьким рівнем готовності до шлюбу [9]. Серед шлюбно сімейних настанов виділяються такі негативні особливості: недостатня сформованість ціннісних орієнтацій на шлюбно-сімейні стосунки, розбіжності в орієнтаціях партнерів на розподіл сімейних ролей, а також низький рівень розвитку емоційно-регулятивного компонента [3].

Т. В. Зверко виділяє такі протиріччя шлюбно-сімейних настанов сучасної студентської молоді: з одного боку, зберігається висока цінність сім'ї, спрямованість на сімейний спосіб життя, з іншого – підвищення значущості професійної самореалізації і досягнення високого соціального статусу, які не завжди поєднуються з якісним виконанням сімейних обов'язків; виявляється диспропорція між сімейними та внутрішньосімейними цінностями; сім'я визнається однією з важливих цінностей людини, виявляється орієнтація на шлюб, проте є бажання спочатку пожити в консесуальному шлюбі й сформувати власну матеріальну базу; свідомість студентської молоді продовжує бути орієнтованою на завищенні очікування на адресу чоловіків, хоча й демонструє готовність сприймати рольовий розподіл сімейних обов'язків на засадах рівності; уявлення молодих людей про характер майбутнього подружнього життя визначаються поєднанням егалітарних засад, квазі-егалітарної практики й існуючих стереотипів [10].

Олена Волошок, Наталія Ільчишин дослідили, що сьогодні зростає кількість студентів, які прагнуть до альтернативних форм устрою власного життя. Отже, ставлення до шлюбу суттєво трансформується. Однак, кількість шлюбів, котрі щорічно укладаються в Україні, залишається високою, що дозволяє стверджувати, цінність сім'ї залишається важливою для більшості з них. Науковці зясували, що студенти толерантно ставляться до різних форм організації шлюбно-сімейних стосунків, особливо до громадянського союзу, вони допускають розлучення і укладання повторного шлюбу у разі несприятливих сімейних обставин, однак, негативно ставляться до свінгерства встановлено взаємозв'язок між самооцінкою, типом гендерної ролі та сімейними настановами особистості. Сім'ю студенти сприймають як середовище, яке забезпечує моральну та емоційну підтримку та повинно будуватися на цінностях любові, поваги, довіри та взаємної відповідальності. Фіксуються підвищенні вимог до якості власного подружнього та сімейного життя. Сучасна українська сім'я переживає складні часи, пов'язані з трансформацією цінностей, погіршенням показників її психічного здоров'я. Проте ці неминучі зміни важливі

для її оновлення, для переходу на новий оптимальний рівень функціонування [6].

При підготовці молоді до сім'ї важливо: такі сімейні настанови як формування адекватних уявлень про функціонування сім'ї, корекція сімейних рольових очікувань і домагань

Серед компонентів готовності молоді до подружніх стосунків Кляпець О. Я., Ларіна Т. О. виділяють етико-психологічну готовність: сформованість адекватних шлюбно-сімейних настанов таких як: уявлень про шлюб і сім'ю, подружні і батьківські обов'язки, співвідношення поняття любов і шлюб; проектування реальної моделі майбутньої сім'ї, її уклад з урахуванням матеріально-економічних можливостей та шляхів реалізації спільних планів на майбутнє [13].

В контексті вивчення шлюбно-сімейних настанов молоді особливого значення набувають, на думку В. П. Кравець, дослідження сімейних цінностей, які визначаються як сукупність позитивних настанов на сім'ю і шлюб. І хоча сімейні цінності дуже індивідуальні, серед них є базові: любов, честь, щастя, довіру, повагу, тощо. Науковець виділяє такі основні напрями роботи щодо формування системи сімейних цінностей: формування усвідомлення цінності шлюбу; правильне розуміння співвідношення кохання і шлюбу, а також ролі кохання в подружньому житті; подолання споживацьких тенденції щодо сім'ї і шлюбного партнера, виховання реалістичності, цілісності у сприйнятті себе та інших. В. П. Кравець виділяє такі важливі настанови для побудови міцних сімейних взаємин: налаштованість на високий ступінь дисциплінованості в питаннях сім'ї і роботи, критичності та самокритичності; поважливого ставлення до інших; самостійного прийняття рішень і долання труднощів при їх виконанні; подолання і відмова від шкідливих звичок. Показником особистісного осмислення цінності сім'ї і шлюбу є налаштування на те, що сім'ю треба створити, зберігати та постійно зміцнювати [17].

Висновки до першого розділу

Теоретичний аналіз наукових досліджень поняття шлюбно-сімейної настанови вказує на неоднозначність трактування цього поняття різними дослідниками. З точки зору психології цей термін розглядається як розумовий процес, який може відбуватися в свідомості людини на основі сприйняття інформації, отриманої раніше, це психологічна реальність, що породжується процесом розумової взаємодії внутрішнього досвіду і навколишнього середовища.

Існують різні підходи до структури шлюбно-сімейних настанов. Зазвичай, виділяють настанови на шлюб, народження дітей, сімейні цінності. Шлюбно-сімейні настанови молоді мають трьохкомпонентну структуру: емотивний компонент настанови, який полягає у сприйнятті себе як майбутнього об'єкту шлюбно-сімейних відносин, відбиває позицію молодої людини відносно сімейного способу життя в цілому; когнітивний компонент передбачає наявність певних знань, необхідних для шлюбно-сімейної взаємодії; діяльнісний - визначає психологічну готовність до шлюбу.

Не дивлячись на різноманіття бачення науковцями цього феномену та його структури, ми схильні у своєму дослідженні дотримуватися такого підходу, відповідно до якого шлюбно-сімейні настанови розглядаються як різновид соціальної настанови, як позиція особистості відносно шлюбу й сім'ї, сформована на основі досвіду, що визначає стан готовності особистості до шлюбу та стратегії поведінки у шлюбно-сімейній сфері.

Саме студентський вік є сприятливим для формування шлюбно-сімейних настанов, адже основними новоутвореннями юнацького віку є рефлексія, усвідомлення власної індивідуальності, стійке уявлення про світ, активний пошук шляхів самоствердження, способів самореалізації, установка на свідому побудову власного життя. Серед основних чинників, що зумовлюють шлюбно-сімейні настанови молодих людей, виділяють такі як: тип батьківської сім'ї, економічна ситуація в країні, освітнє середовище, ЗМІ. Основними механізмами

формування у молоді настанов є статево-рольова ідентифікація з батьками та бажання наслідувати поведінку батьків у подружніх відносинах, самооцінка, а також стереотипізація. Сприймаючи батьківські настанови та інструкції, людина починає наслідувати моделі поведінки та сценарії батьківської сім'ї. Однак, батьківські настанови можуть обмежувати, розвиток дитини та заважати проявам її власної активності і творчого начал.

Шлюбно-сімейні настанови людей юнацького віку дуже варіативні і по'язані, переважно, з психологічними аспектами сімейних відносин, а не соціально-побутовими, окрім того, вони є ще недосконалими, особливо такі їхні аспекти як уявлення про ідеального чоловіка й жінки, мужність та жіночність, гендерну ідентичність, сімейні ролі і їх розподіл між чоловіком і дружиною.

Отримані результати потребують більш детального вивчення шлюбно-сімейних настанов сучасної студентської молоді.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ НАСТАНОВ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

2.1. Організація та методи емпіричного дослідження

Вивчення шлюбно-сімейних настанов студентської молоді має особливе значення, оскільки дозволяє зрозуміти тенденції до зміни суспільної свідомості в сфері шлюбно-сімейних відносин. Як показав теоретичний аналіз, представлений у попередньому розділі, основними чинниками, що зумовлюють шлюбно-сімейні настанови сучасної молоді є зразки побудови сімейної взаємодії у батьківській родині, економічна та політична ситуація в країні, освітнє середовище тощо. Оскільки всі ці структури зазнають сьогодні кардинальних змін, актуальним стає дослідження шлюбно-сімейних настанов сучасної молоді.

Метою нашого емпіричного дослідження є з'ясування психологічних особливостей шлюбно-сімейних настанов сучасної студентської молоді, вивчення гендерної специфіки цих настанов.

Основні етапи емпіричного дослідження:

1. Підбір методик дослідження та розробка авторської анкети, спрямованої на діагностику психологічних особливостей шлюбно-сімейних настанов сучасної студентської молоді.

2. Проведення емпіричного дослідження з метою визначення особливостей шлюбно-сімейних настанов студентів, яке здійснювалося у таких площинах:

- вивчення загальних шлюбно-сімейних настанов молоді, зокрема, ставлення студентства до сім'ї, шлюбу, інтимних стосунків;
- дослідження впливу на настанови студентства батьків та інших чинників;
- встановлення пріоритетності спрямованості студентів на професійні чи сімейні цінності;
- вивчення гендерної специфіки шлюбно-сімейних настанов студентів.

3. На основі аналізу отриманих результатів встановлення провідних тенденцій шлюбно - сімейних настанов сучасного студентства.

4. Обґрунтування та розробка тренінгу формування в студентській молоді настанов на конструктивні шлюбно-сімейні взаємини та індивідуальні стратегії самореалізації в сімейній сфері.

Дослідження проводилося на базі **Хмельницького університету спеціальностей**Респондентами дослідження стали студенти віком від 18 до 22 років, загальна чисельність 58 осіб, з них 30 жінок та 28 чоловіків. Обов'язковою умовою було дослідження неодружених студентів.

Зупинимось на більш детальній характеристиці методик діагностики особливостей шлюбно-сімейних настанов сучасної студентської молоді, які було використано в нашому емпіричному дослідженні.

1. Авторська анкета спрямована на з'ясування психічних особливостей шлюбно-сімейних настанов молоді складається із 20 запитань, які були об'єднані в чотири основні блоки та спрямовані на діагностику таких аспектів заявленої проблеми (див. Додаток А):

1) загальних шлюбно-сімейних настанов молоді (ставлення до сім'ї, шлюбу, до розлучення та зради; налаштованість на конкретний мотив одруження та бажаний вид шлюбу; уявлення про чинники сімейного благополуччя);

2) уявлень молоді про значущість інтимних стосунків у сімейній взаємодії;

3) впливу батьківської сім'ї на настанови молоді;

4) шлюбно-сімейних настанов молоді в контексті традицій, соціальних стереотипів, економічної ситуації та професійного становлення.

2. Методика діагностики термінальних цінностей (І. Г. Сеніна) [22, с. 92-101].

Вивчення шлюбно-сімейних настанов сучасної студентської молоді передбачає дослідження їх ціннісної сфери, оскільки домінуючі цінності особистості є її стійкими настановами, які зумовлюють загальну спрямованість особистості.

За своєю внутрішньою структурою даний опитувальник складається з 80 тверджень, кожне з яких респондент оцінює по 5-бальній шкалі (1 – не має

ніякого значення, 2 – невелике значення, 3 – певне значення, 4 – важливо, 5 – дуже важливо). Отримані оцінки в балах за таблицями норм переводяться в стени. Результати представляються у формі індивідуального профілю, окремо для шкал термінальних цінностей і життєвих сфер.

Методика дозволяє оцінити загальну вираженість кожної з восьми термінальних цінностей особистості в різних сферах життя людини:

- 1) сфера професійного життя;
- 2) сфера навчання і освіти;
- 3) сфера сімейного життя;
- 4) сфера суспільного життя;
- 5) сфера захоплень.

Згідно з метою нашого дослідження, результати, отримані за допомогою методики термінальних цінностей, дозволять нам виявити рівень значущості для індивіда кожної з життєвих сфер для реалізації його термінальних цінностей та порівняти пріоритетність сфер у представників різних статей.

3. Україномовна версія статево-рольового опитувальника С. Бем (BSRI) (адаптація А. Ярошенко, Т. Семигіної) [46].

Опитувальник призначений для діагностики психологічного статі: ступінь андрогінності, маскулінності і фемінності особистості. Теоретичною базою даної методики є концепція андрогінності С. Бем. Кожна людина є володарем багатьох психологічних рис характеру. Деякі риси є «безстатевими» або універсальними, а деякі риси традиційно пов'язуються з типово чоловічими або типово жіночими проявами. Психологічна стать (гендер) – це характеристика індивіда за критерієм відповідності його поведінки маскулінній або фемінній ролі. Відповідно до концепції С. Бем, чоловіки і жінки не обов'язково відповідають традиційним моделям поведінки, прийнятими в тому суспільстві, в якому вони живуть. Вони можуть поєднувати у своїй поведінці як маскулінні, так і фемінні характеристики. Під андрогінністю розуміється баланс, гармонійне поєднання в особистості і її поведінці маскулінних і фемінних рис. Людина, яка набрала найбільшу кількість балів, як за шкалою мужності, так і за шкалою жіночності, вважається андрогінною; той, хто набрав найвищий бал за шкалою жіночності,

але низький за шкалою мужності, вважається жіночним; той же, чий бал за шкалою мужності набагато перевищує результати за шкалою жіночності, вважається мужнім. Терміном «недиференційований» в цьому опитувальнику позначаються ті, хто набрав однаково низькі бали, як за шкалою мужності, так і за шкалою жіночності.

Попри те, що окремі дослідники піддають сумніву валідність опитувальника С. Бем у зв'язку зі змінами ролей чоловіків і жінок у суспільстві, статеворольовий опитувальник С. Бем все ще залишається ефективним інструментом дослідження гендерних ролей і стереотипів [46; 47].

Доцільність застосування даного опитувальника в цій роботі обумовлена впливом на вибір цінностей сучасної молоді їх статево-рольової установки. Так за допомогою опитувальника С. Бем можна з'ясувати вплив психологічної статі на шлюбно-сімейні настанови молодих людей.

На стадії планування дослідження відповідно до його мети було прийнято рішення про використання методів статистичної обробки.

Зокрема, ми використовували Т-критерій Стьюдента для виявлення відмінностей між двома вибірками та непараметричний U-критерій Манна-Уїтні для виявлення відмінностей між трьома вибірками з різною кількістю досліджуваних.

На наступному етапі емпіричного дослідження нами було розроблено тренінг формування в молоді настанов на конструктивні шлюбно-сімейні взаємини та індивідуальні стратегії самореалізації в сімейній сфері.

2. 2. Порівняльна характеристика психологічних особливостей шлюбно-сімейних настанов чоловіків та жінок

Одним із завдань нашого емпіричного дослідження було встановлення психологічних особливостей шлюбно-сімейних настанов сучасної молоді. Для цього ми розробили опитувальник, який складається із 20 запитань, спрямованих на з'ясування особливостей таких аспектів заявленої проблеми:

- 1) загальних шлюбних настанов молоді (значення сім'ї, мотиви вступу у шлюб, бажаний вид шлюбу, чинники благополучних сімейних стосунків, ставлення до розлучення та зради);
- 2) уявлень молоді про значущість інтимних стосунків у сімейній взаємодії;
- 3) впливу батьківської сім'ї на настанови молоді;
- 4) настанов молоді в контексті традицій, соціальних стереотипів, економічної ситуації та професійного становлення.

Приступимо до аналізу отриманих результатів дослідження загальних шлюбно-сімейних настанов молоді. Емпіричними індикаторами загальних шлюбно-сімейних настанов виступили питання, відповіді на які характеризують ставлення респондентів до шлюбу, розлучення та зради. Всі отримані відповіді диференціювалися нами за статтю.

Розподіл відповідей на питання «*Чи можна стверджувати, що сім'я для Вас є найвищою цінністю*» представлено у Таблиці 2.1. Аналіз результатів дослідження дозволяє стверджувати, що більшість респондентів (59% чоловіків та 71% жінок) вважають, що родина – це найвища цінність у житті; 36% чоловіків та 23% жінок вважають, що сім'я – це така ж цінність як здоров'я та робота, й лише 4 % чоловіків та 3% жінок зазначили, що їх власні інтереси стоять вище інтересів сім'ї. Очевидно, що для більшості як молодих чоловіків, так і жінок, сім'я є домінуючою життєвою цінністю, однак відсоток чоловіків з такими настановами значно менший, порівняно з жінками.

Таблиця 2.1

Настанови студентів щодо цінності сім'ї

Варіанти відповідей	Стать	
	Ч (%)	Ж (%)
Так, сім'я – це найвища цінність у житті	59	71
Сім'я це така ж цінність як здоров'я та робота	36	23

Мої особисті інтереси стоять вище інтересів сім'ї	4	3
Ні, сім'я не є, для мене, найвищою цінністю	1	0

Наступне запитання анкети було спрямоване на з'ясування уявлень сучасних студентів про бажані мотиви вступу у шлюб. Результати дослідження представлені у Таблиці 2. 2. Отримані результати дозволяють виділити три домінуючих мотиви молоді, що спонукають їх до вступу у шлюб, а саме: кохання (65% чоловіків та 70% жінок), наявність спільних інтересів (20% чоловіків та 14% жінок) та взаєморозуміння і поваги (9% чоловіків та 11% жінок). Окрім цих мотивів були ще й такі як матеріальна вигода та бажання мати дітей. Суттєвих відмінностей у настановах чоловіків і жінок щодо бажаних мотивів одруження не спостерігається. Як чоловіки, так і жінки вважають, що кохання є провідним мотивом одруження, однак, мотив наявності спільних інтересів частіше зустрічається серед відповідей чоловіків, а такий мотив, як взаєморозуміння та повага серед відповідей жінок.

Отримані результати є свідченням того, що у сучасних студентів домінуючими є настанови на романтичну модель шлюбу, яка орієнтована на позитивні переживання та психологічну підтримку. Отже, сучасна молодь налаштована на вільний вибір партнера, зумовлений почуттями до нього та на психологічний комфорт, а от настанови на економічні союзи та дітоцентровані мотиви створення сім'ї не є домінуючими.

Таблиця 2.2

Настанови студентів щодо бажаних мотивів одруження

Мотиви одруження	Стать	
	Ч (%)	Ж (%)
Кохання	65	70
Взаєморозуміння та повага	9	11
Наявність спільних інтересів	20	14
Матеріальна вигода	1	3

Бажання мати дітей, вагітність	4	2
--------------------------------	---	---

Наступне запитання було спрямоване на з'ясування уявлення студентів про чинники гармонійних стосунків партнерів у шлюбі. Відповіді респондентів представлено у Таблиці 2.3. Аналіз результатів опитування дозволяє встановити, що на думку молодих людей найвагомими чинниками довготривалих та гармонійних стосунків є такі:

- «інтимна складова взаємин», яку утворюють такі компоненти: кохання, щирість та довіра;
- «налагоджений механізм співпраці»: підтримка, турбота та взаєморозуміння;
- «тепле коло спілкування»: вміння йти на компроміс, поступливість
- «споріднені душі»: наявність спільних інтересів, поглядів, занять.

Також було встановлено відмінності у відповідях жінок і чоловіків . Так, налаштованість на співпрацю (підтримка, турбота, взаєморозуміння) більш виражена серед жінок (28%), ніж серед чоловіків (17%). При цьому, для чоловіків (21%) більш значущими, ніж для жінок (16%) є спільні інтереси та погляди. Отже, для чоловіків дуже важливо щоб партнер була спорідненою душею, розділяла їхні погляди й інтереси, а жінки віддають перевагу підтримці, допомозі та повазі. Цікавим виявився той факт що лише 10% жінок та 6% чоловіків вважають важливим чинником успішної сімейної взаємодії особливості спілкування між подружжям, а саме вміння йти на компроміс та поступливість партнера.

Отже, можна сказати, що серед студентів переважають настанови на те, що гармонійними стосунки роблять кохання, повага партнерів один до одного, вмотивованість на побудову таких взаємин. Такі результати дають підставу вважати, що як для чоловіків так і жінок важливо, щоб їхній партнер міг задовольнити потребу у емоційному єднанні та здійснювати психологічну підтримку.

Таблиця 2.3

Уявлення студентів про чинники гармонійних стосунків партнерів у шлюбі

Чинники	Стать	
	Ч (%)	Ж (%)
Кохання	22	26
Щирість та довіра	34	20
Наявність спільних інтересів, поглядів	21	16
Підтримка та турбота	17	28
Поступливість, вміння іти на компроміс	6	10

Цікавим виявився результати дослідження ставлення молоді до можливої зради у шлюбі. Так, 96% чоловіків і 94% жінок заявляють, що вони не пробачили б зраду та 87% чоловіків і 97% жінок не допускають можливість зради зі свого боку (див. Рис 2.1).

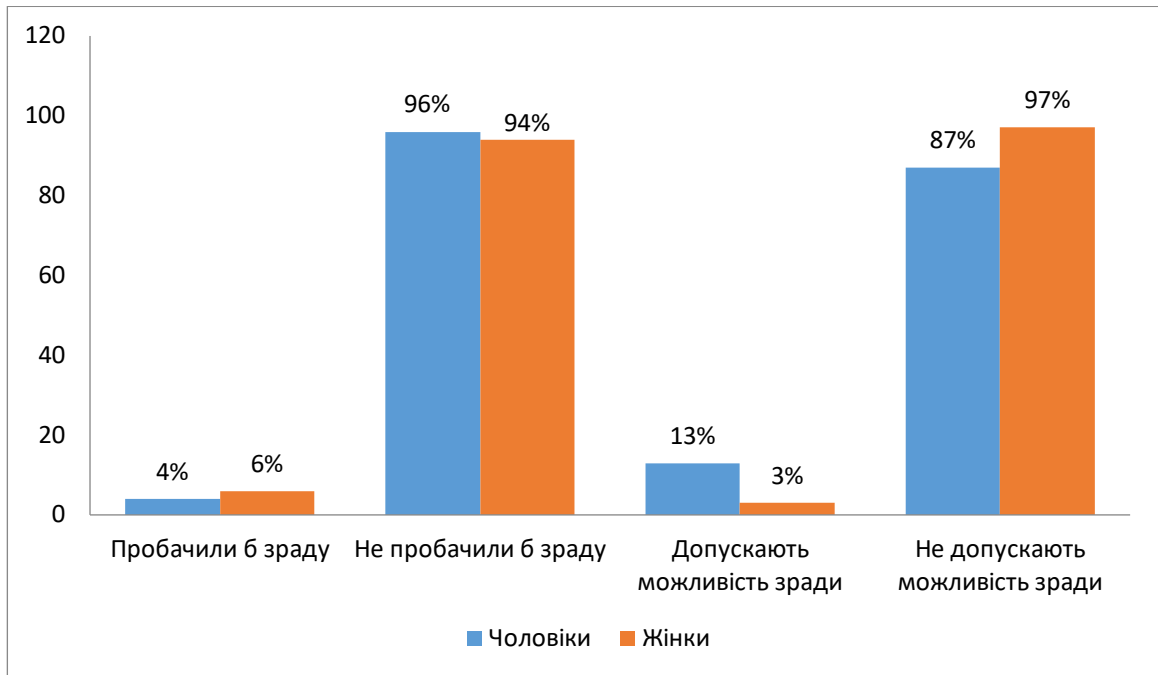

Рис. 2.1. Ставлення студентів до можливої зради

Такі результати є яскравим підтвердженням того, що у сучасної молоді спостерігається дещо категорична позиція і максималізм у цьому питанні та завищені очікування. Можливо це пов'язано із особливостями юнацького віку. Перспективу дослідження вбачаємо у порівняльному аналізі відповідей на це запитання представників більш старшого покоління.

Наступне запитання анкети було спрямоване на дослідження уявлень студентів щодо вагомих причин розлучення (див. Рис. 2.2 та Рис. 2.3).

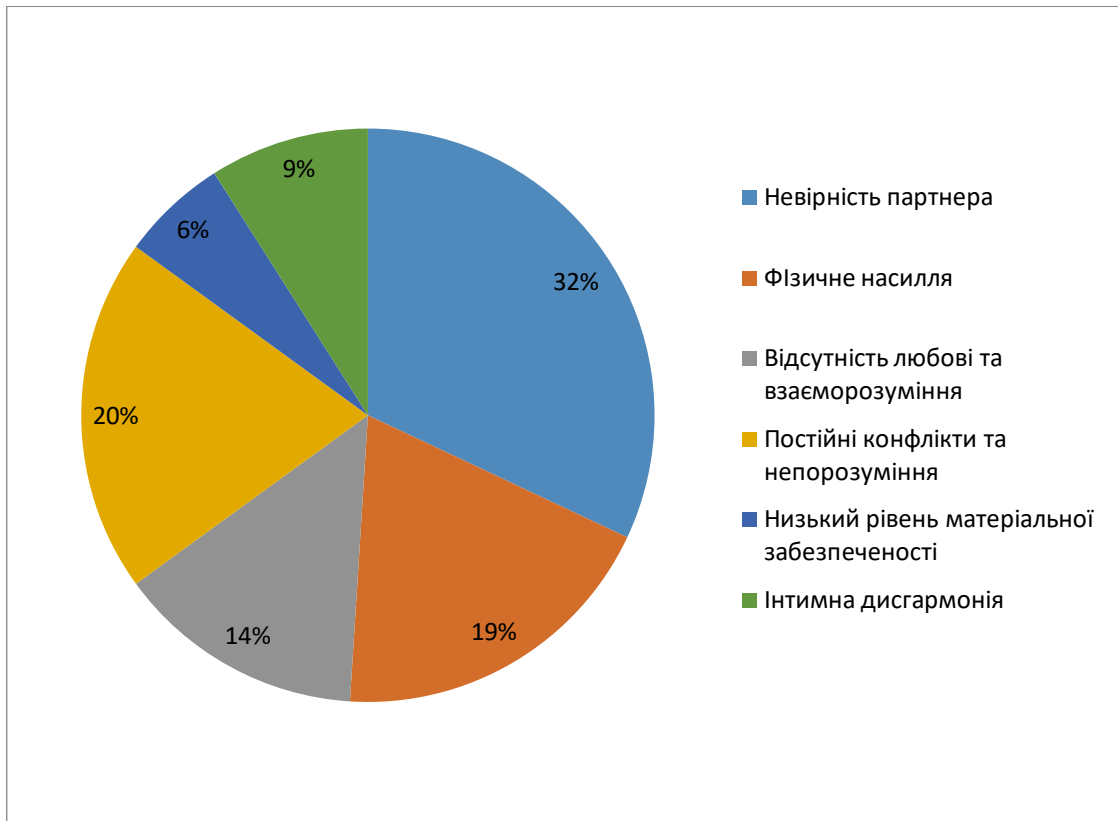

Рис. 2.2. Уявлення жінок про вагомі причини для розлучення

Як видно з отриманих результатів, на думку жінок причинами розлучення можуть бути: невірність партнера, наявність фізичного насилля, постійні конфлікти й непорозуміння, інтимна дисгармонія та низький рівень матеріальної забезпеченості (представлено у порядку зниження частоти вибору). Чоловіки називають такі вагомі причини для розлучення: відсутність взаєморозуміння та підтримки, інтимна дисгармонія, наявність нових стосунків, постійні конфлікти, непорозуміння та зневажливе ставлення партнера (представлено у порядку зниження частоти вибору).

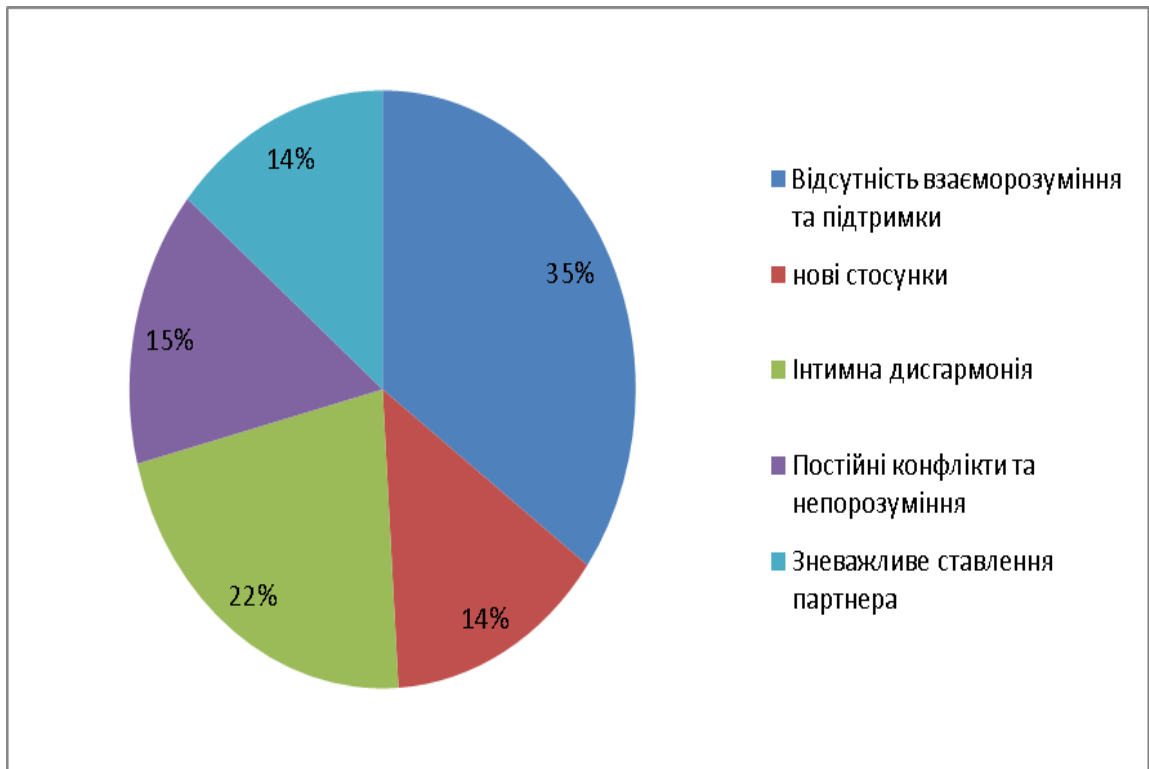

Рис. 2.3. Уявлення чоловіків про вагомі причини для розлучення

Порівнявши отримані результати, можна сказати, що є певні відмінності бачення основних причин розлучення між чоловіками та жінками. Так, жінки більше акцентують увагу на небажаності терпіти фізичне насилля у сім'ї та низькому рівні матеріальної забезпеченості, а чоловіки до найважливіших чинників відносять відсутність взаєморозуміння та підтримки та інтимну дисгармонію, а також наявність нових стосунків, які можуть стати вагомою причиною для розлучення.

Невід'ємною складовою сімейних стосунків є інтимно-сексуальна сфера, яку ми також вирішили дослідити. На рис. 2. 4 представлено дані про оцінку студентами значущості інтимних стосунків у сімейній взаємодії.

Порівняння відповідей студентів дозволяє стверджувати, що як серед чоловіків (76%), так і серед жінок (62%) домінуючими є настанови на те, що гармонія сексуальних стосунків є запорукою міцної сім'ї, до того ж чоловіки цьому приділяють більше уваги. І лише 16% чоловіків вказують на те, що це не важливо, коли у жінок цей показник становить аж 24%, що є свідченням того, що чоловіки більше зосереджені на цьому аспекті стосунків, ніж жінки. Важливий і той факт, що 8% чоловіків та 14% жінок ще не визначились із своєю

позицією щодо впливу цього чинника на міцність сім'ї. Як і варто було очікувати, сучасна молодь відкрито признає важливу роль гармонії інтимних стосунків у шлюбі.

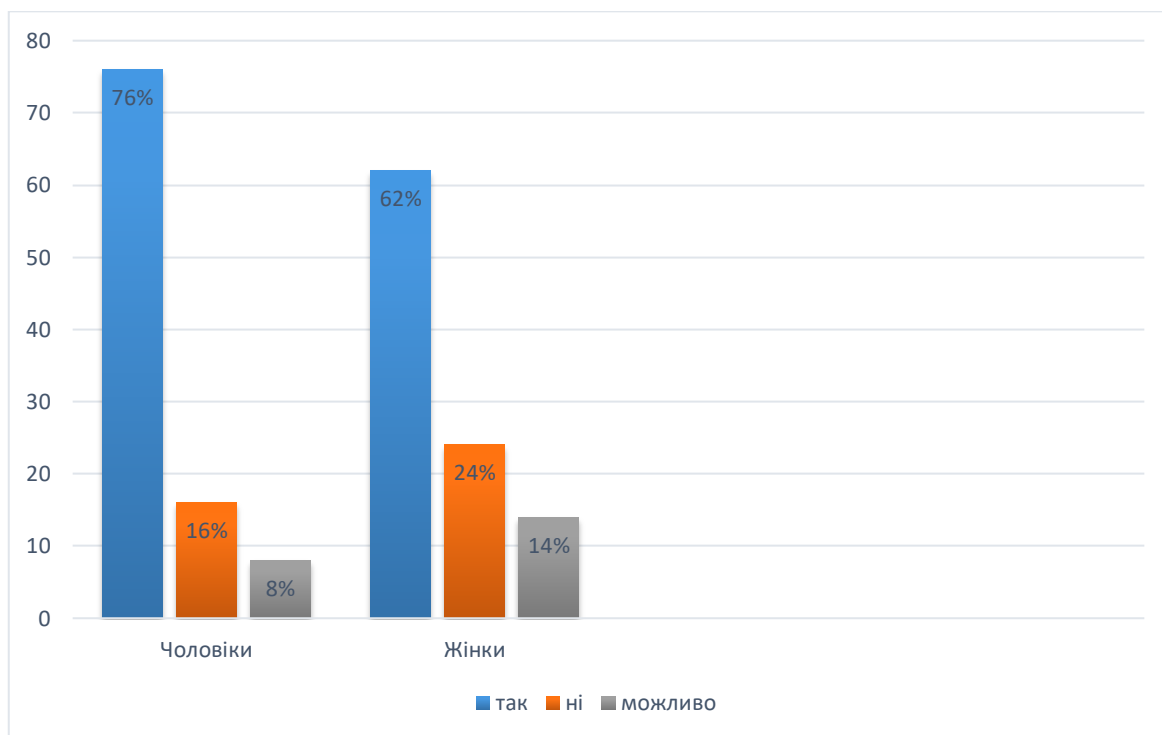

Рис. 2.4. Уявлення студентів про значущість інтимних стосунків у сімейній взаємодії

Результати даного дослідження підтверджують точку зору про те, що інтимно-особистісна близькість є провідною функцією сучасного шлюбу, а очікування гармонії у цій сфері домінує в структурі шлюбно-сімейних настанов молоді.

У зв'язку з цим, цікаво було дослідити настанови молоді щодо інтимних дошлюбних стосунків. У Табл. 2. 4 представлено відповіді на питання про допустимість дошлюбних інтимних стосунків. Лише 2% чоловіків і така ж кількість жінок вважають, що вони не допустимі. Отже, отримані дані відображають процес легалізації дошлюбних інтимних стосунків у суспільстві.

Настанови студентів щодо інтимних дошлюбних стосунків

Варіанти відповідей	Стать	
	Ч (%)	Ж (%)
Обов'язково мають бути	26	20
Можливі, і є особистим вибором кожного	63	61
Можливі, але краще не потрібно	7	12
Не допустимі	2	2
Для мене це не важливо	2	5

Важливе значення у формуванні шлюбних настанов має образ батьківської сім'ї. Тому ми вирішили з'ясувати, якими були взаємини у сім'ї, де виховувалися наші респонденти та чи дослухатимуться вони до батьківських настанов при побудові власних сімейних стосунків (див. Рис.2.5 та Рис.2.6).

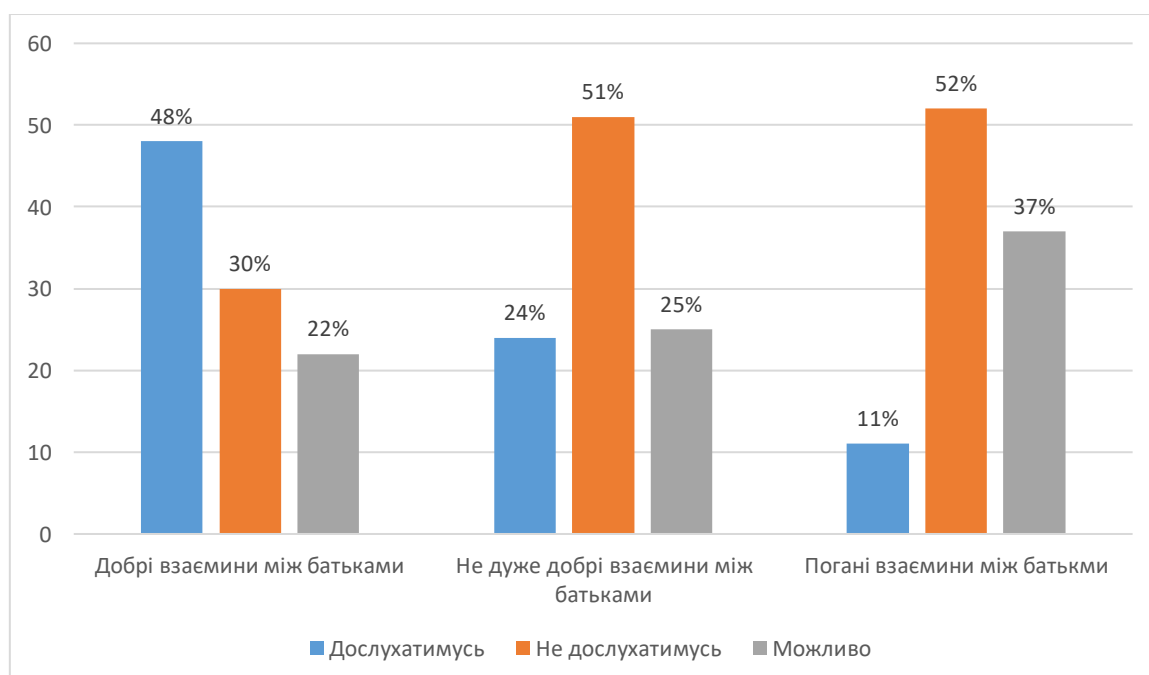

Рис. 2. 5. Ставлення чоловіків до батьківських шлюбно-сімейних настанов

Аналіз отриманих результатів дозволив констатувати, що ті респонденти, дитинство яких пройшло у родині з благополучними взаєминами між батьками, дослухатимуться до батьківських порад щодо побудови шлюбних стосунків, при цьому це стосується як чоловіків (48%), так і жінок (57%); не дослухатимуться 30% чоловіків та 16% жінок, що майже вдвічі менше ніж у чоловіків; ще не визначились з вибором 27% жінок та 22% чоловіків. Так, можна казати, що для більшості чоловіків та жінок, які виховувались у родині, де взаємини були дуже добрими батьки є прикладом для своїх дітей та мають вагомий вплив на настанови щодо їх шлюбних стосунків. Однак, серед них значно більше чоловіків, порівняно з жінками, які налаштовані на самостійність у цьому процесі.

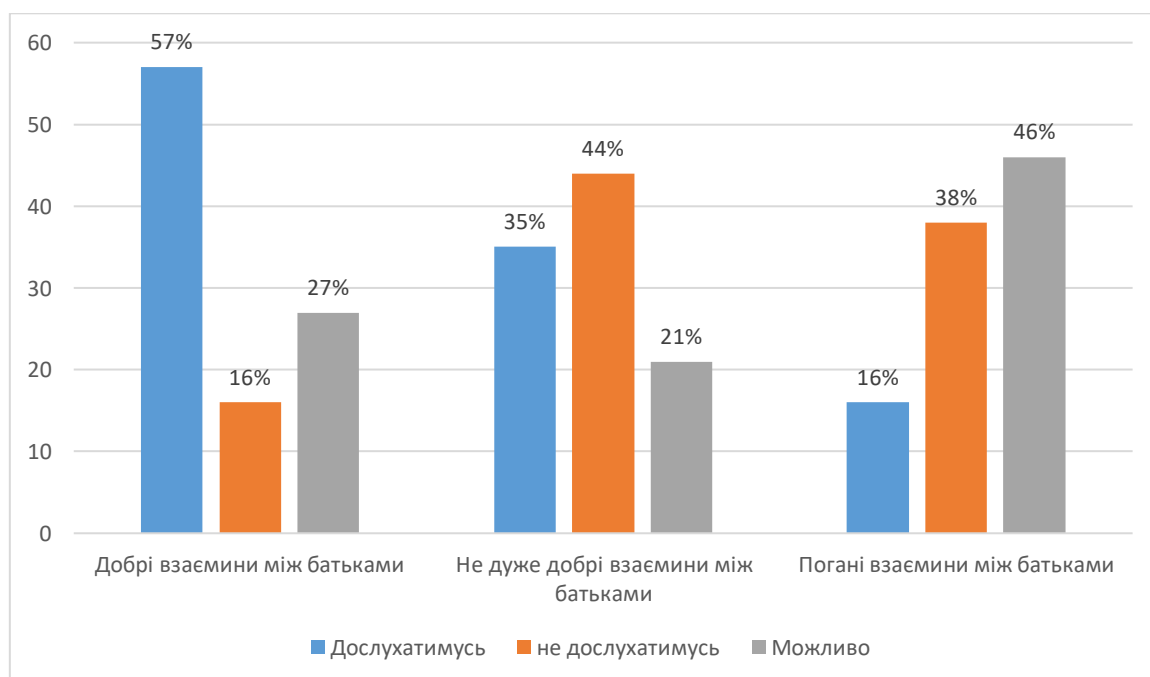

Рис. 2. 6. Ставлення жінок до батьківських шлюбно-сімейних настанов

Серед респондентів, стосунки у батьківській родині яких були не дуже добрими, 51% чоловіків та 44% жінок заявили, що не дослухатимуться до батьківських порад; лише 35% жінок та 24% чоловіків дослухатимуться, та 25% чоловіків і 21% жінок не дають конкретної відповіді. Суттєві відмінності між чоловіками та жінками встановлено серед респондентів які вважають стосунки

між батьками поганими, так лише 11% чоловіків та 16% жінок дослухатимуться до батьківських порад; 52% чоловіків та лише 38% жінок, що значно менше ніж чоловіків, не дослухатимуться до думки батьків, при цьому ще не визначились 46% жінок та 37%. Отже, студенти схильні менше довіряти батькам, які самі не вміли вибудувати гармонійні сімейні взаємини. Відповідно, можна стверджувати, що особливості взаємин у батьківській родині є вагомим чинником впливу батьків на шлюбні настанови студентів.

Наступним аспектом нашого дослідження було з'ясування особливостей настанов наших респондентів щодо бажаної кількості дітей («Скільки дітей Ви хотіли б мати у майбутньому?»). Аналіз отриманих результатів дозволяє стверджувати про існування відмінностей між чоловіками та жінками у поглядах на кількість дітей в сім'ї. Так, налаштовані лише на одну дитину більша кількість чоловіків (30%), ніж жінок(12%); переважна більшість жінок (60%) хотіли б мати дві дитини, тоді коли серед чоловіків таких значно менше (41%) (див. Табл. 2. 5).

Таблиця 2.5

Репродуктивні настанови студентів

Варіанти відповідей	Стать	
	Ч (%)	Ж (%)
Одна дитина	30	12
Дві дитини	41	60
Три і більше	26	26
Не планую мати дітей	3	2

Цікавими виявилися результати дослідження настанов чоловіків та жінок щодо типу головування в сім'ї та виконання сімейних ролей. Результати дослідження відповідно подано у Табл.2. 6. та Рис. 2. 8.

Настанови студентів щодо типу головування в родині

Варіанти відповідей	Стать	
	Ч (%)	Ж (%)
Чоловік	40	34
Дружина	11	7
Рівноправ'я	49	59

Проаналізувавши результати дослідження, можна помітити, що переважна більшість респондентів (49% чоловіків та 59% жінок) вважають, що у сім'ї має бути цілковите рівноправ'я, але серед жінок цей показник трохи вищий ніж у чоловіків. Цікавим виявився той факт, що 11% чоловіків вважають, що головною має бути жінка, при тому, що серед жінок так відповіло лише 7%. Таким чином, сучасна молодь в більшості випадків обирає егалітарну (партнерську) модель сімейних стосунків, яка базується на визнанні рівних прав і відповідальності подружжя.

Цілком очікуваними виявились погляди наших респондентів на традиційний розподіл ролей (див. Рис 2.7). Так, на запитання: *«Чи погоджуєтесь Ви, що жінка має відповідати за емоційну атмосферу в родині і виховання дітей, а чоловік – за матеріальне забезпечення родини?»* 65% чоловіків і 70% жінок не погоджуються із цим твердженням, при цьому 13% жінок та 6% чоловіків додають, що розподіл основних обов'язків має відбуватися за домовленістю. Традиційних ролей налаштовані дотримуватися лише 17% жінок та 29% чоловіків. Отримані результати є підтвердженням того, що сучасна молодь відходить від традиційного бачення виконання сімейних ролей та спрямована на побудову нових, демократичних стосунків.

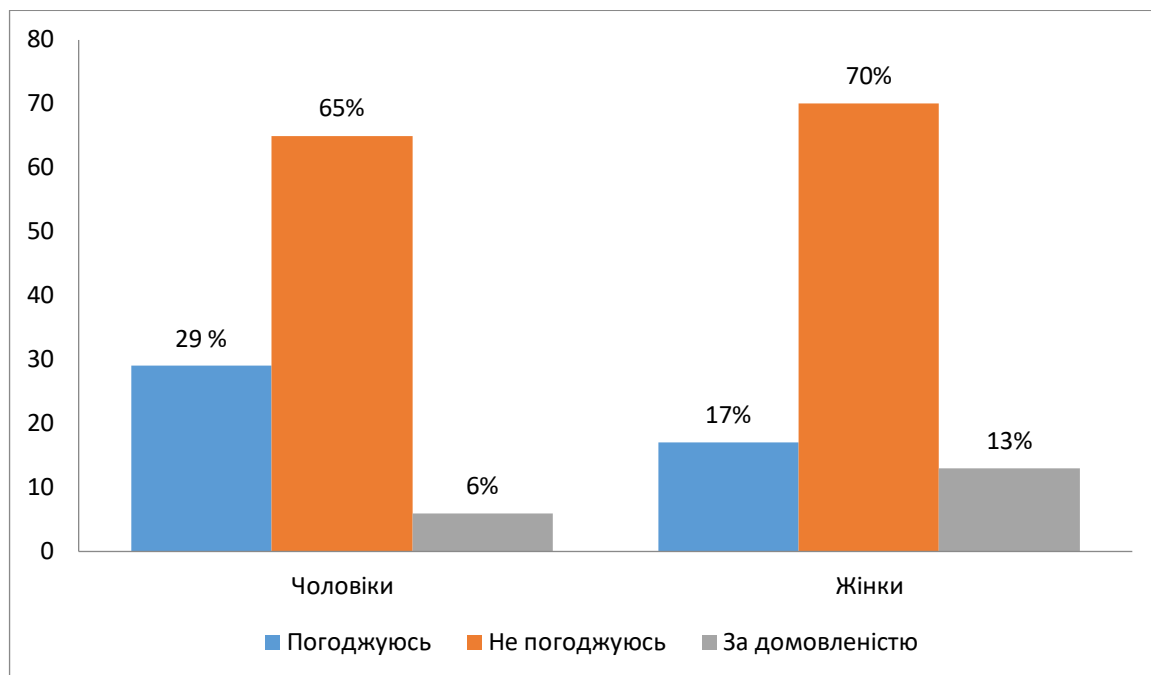

Рис. 2. 7. Ставлення студентів до традиційних сімейних ролей

Ми вирішили додатково з'ясувати, на який вид шлюбу зорієнтовані наші респонденти. Результати опитування подано у Табл. 2.7.

Як виявилось, переважна більшість чоловіків (65%) та жінок (78%) орієнтовані на офіційно оформлений шлюб. Однак, серед чоловіків 31% опитаних все ж таки надають перевагу неофіційно-оформленому шлюбу, серед жінок такий показник значно нижчий – всього 15%. Отже, можна стверджувати, що сучасна молодь не заперечує значимість офіційного оформлення шлюбу, при цьому не вважає це обов'язковою умовою свого життя. Для сучасної молоді шлюб став більш вільним від зобов'язань та формальностей.

Таблиця 2.7

Настанови студентів щодо бажаного виду шлюбу

Вид шлюбу	Стать	
	Ч (%)	Ж (%)
Офіційно оформлений	65	78
Неофіційно оформлений	31	15
Церковний	4	7

Було важливо додатково з'ясувати як сучасна молодь ставиться до фактичного проживання без реєстрації шлюбу. В результаті опитування було з'ясовано, що практично дві третіх респондентів вважають, що до шлюбу чоловік і жінка мають пожити разом, для того щоб перевірити себе на сумісність (див. Рис. 2. 8).

Провівши аналіз отриманих результатів ми встановили зовсім неочікувану закономірність: серед жінок значно вищий показник (74%) позитивного ставлення до фактичного проживання разом, без укладення шлюбу, ніж у чоловіків (51%). При цьому значно вищий відсоток чоловіків (34%) виявляє байдуже ставлення до цього, коли у жінок цей показник всього 8%, натомість лише 15% чоловіків та 18% жінок виявляють негативне ставлення до фактичного співпроживання без укладення шлюбу.

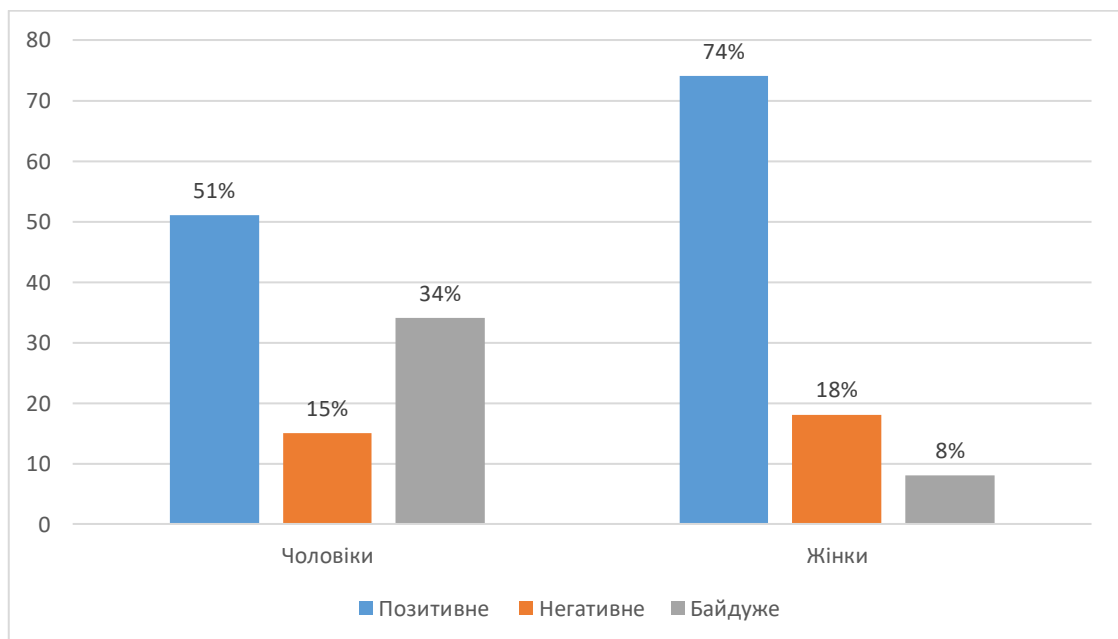

Рис. 2. 8. Ставлення студентів до спільного проживання партнерів без укладання шлюбу

Існують, також, помітні відмінності у відповідях чоловіків та жінок щодо значимості рівня матеріального становища партнера (див. Табл. 2.8). Так, більшість жінок (56%) зазначають, що для них це є важливим показником, значно менша кількість чоловіків звертатимуть на це увагу, однак, показник достатньо вагомий (38%). Отже, у сучасній молоді, особливо жіночої статі,

формується дещо завищені очікування щодо матеріальних статків свого партнера, взагалі, молодь прагне до заможного подружнього життя та кар'єрного зростання.

Таблиця 2.8

Настанови студентів щодо важливості матеріальної спроможності майбутнього шлюбного партнера

Варіанти відповідей	Стать	
	Ч (%)	Ж (%)
Так, для мене це важливо	38	56
Ні, для мене це не важливо	62	44

У цьому контексті нам було цікаво з'ясувати чи є сім'я для студентів найбільшою цінністю, порівняно із кар'єрними устремліннями. Індикатором, для виявлення цієї закономірності стало питання про те, чи готові наші респонденти пожертвувати своєю кар'єрою заради благополуччя сім'ї (див. Рис. 2.9).

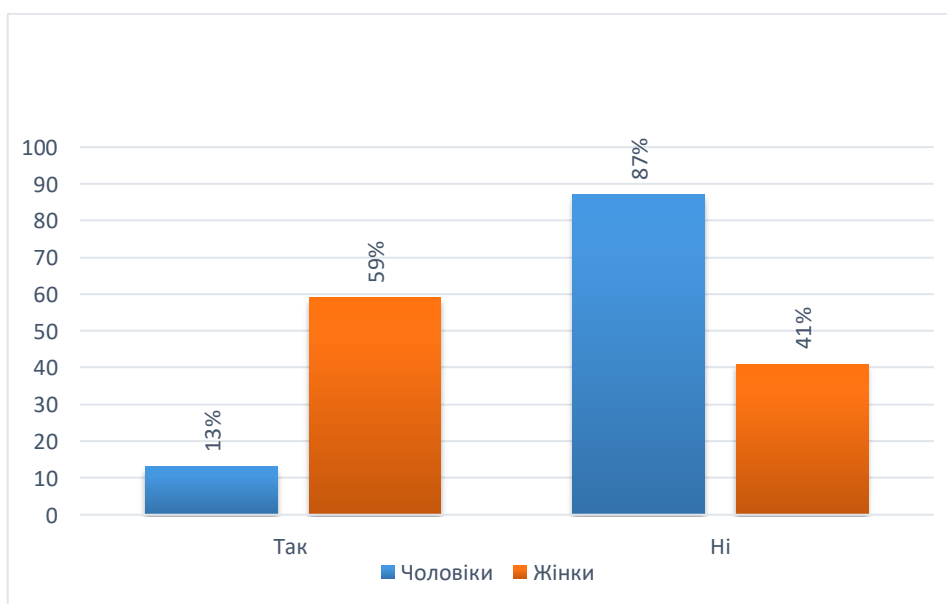

Рис. 2. 9. Відсоткове співвідношення кількості респондентів готових пожертвувати кар'єрою заради сім'ї

Аналіз результатів дослідження показав, що не готові жертвувати кар'єрним зростанням заради сім'ї 87% чоловіків і 41% жінок (рис.2.7).

Нам було цікаво більш детально з'ясувати особливості настанов жінок і чоловіків на реалізацію в сімейній та професійній сферах та додатково з'ясувати, чи існують гендерні відмінності у цих настановах. З цією метою нами було використано опитувальника цінностей І. Г. Сеніна, особливо нас цікавила зорієнтованість студентів на сімейну та професійну сферу. Результати дослідження представлено в Табл. 2.9 та Табл. 2.10

Таблиця 2.9

Рівні значущості сімейної та професійної сфер для жінок

Рівень значущості сфери	Сімейна сфера %	Професійна сфера %
Низький	17	21
Середній	49	49
Високий	34	30

Проаналізувавши отримані показники, можна стверджувати, що думки жінок розділилися, середній рівень значущості сімейної сфери (49%) та професійної (49%) у них однаково представлений, приблизно однаково виражений і високий рівень спрямованості на сімейну (34%) і професійну (30%) сферу. Такі результати є ще одним підтвердженням того, що сучасна жінка зорієнтована і на професійну і на сімейну самореалізацію.

Аналіз настанов чоловіків теж вказує на значущість для чоловіка як сімейної (високий рівень – 45%), так і професійної (високий рівень – 47%) сфери, і хоча у чоловіків, порівняно з жінками, все ж таки більш вираженим є спрямованість на професійну реалізацію, відмінності не є статистично значущими (див. Табл 2.10).

Рівні значущості сімейної та професійної сфер для чоловіків

Рівень значущості сфери	Сімейна сфера %	Професійна сфера %
Низький	18	10
Середній	37	43
Високий	45	47

Відповідно, нами була висунута гіпотеза, що настанови на реалізацію в сімейній чи професійній сфері визначатимуться психологічною статтю. Для перевірки гіпотези ми провели дослідження за допомогою методики Сандри Бем. Результати дослідження представлено у Табл. 2.11 та Табл. 2.12.

Таблиця 2.11

Співвідношення типів психологічної статі жінок

	Респонденти (n=60)	
	чоловіки.	жінки
андрогінність	62	70%
фемінність	3	24 %
маскулінність	35	6 %

Аналіз отриманих результатів дозволяє стверджувати, що більшість студентів як жінок (70 %), так і чоловіків (62%) є представниками андрогінного типу, які не є носіями чітко вираженої психологічної маскулінності або фемінінності.

Серед жінок 24 % представників фемінного типу з перевагою таких характеристик як поступливість, м'якість, чутливість, сором'язливість, ніжність, сердечність, здатність до співчуття, співпереживання та ін. Серед чоловіків 35 %

представників маскулінного типу, яким притаманна незалежність, наполегливість, домінантність, агресивність, схильність до ризику, самостійність, впевненість у собі та ін.

Таблиця 2.12

Співвідношення типів психологічної статі чоловіків

	Респонденти (n=60)	
	К-сть чол.	%
андрогінність	22	92
фемінність	1	4
маскулінність	1	4

Виходячи з розуміння гендерної поведінки, як соціально-психологічної характеристики особистості, що проявляється в її орієнтації на прийнятий у суспільстві зразок поведінки чоловіка та жінки, можна припустити наявність зв'язку між типом психологічної статі та ступенем значущості сімейної та професійної сфер.

З метою спростування, або підтвердження цієї гіпотези було проведено кореляційний аналіз між типом психологічної статі студентів та ступенем їхньої зорієнтованості на сімейну або професійну сфери (див. Додаток Б, В).

Статистично підтверджено, що для представників андрогінного типу професійні цінності мають більшу значущість, а ніж для представників фемінного. Також було з'ясовано, що існують відмінності у настановах на різні сфери у представників маскулінного та фемінного типів, так для представників фемінного типу більш значимими є сімейні цінності, а для представників маскулінного – професійні ($p \leq 0.05$). При цьому суттєвих відмінностей щодо значущості професійних і сімейних цінностей серед представників андрогінного та маскулінного типів не встановлено

2. 3. Змістові та організаційні аспекти тренінгу формування у молоді настанов на конструктивні шлюбно-сімейні взаємини

Центральною умовою підготовки молоді до сімейного життя є формування у неї настанов на конструктивну шлюбно-сімейну взаємодію.

Враховуючи наші теоретичні узагальнення та результати емпіричного дослідження, представлені у попередніх розділах, нами було розроблено тренінг формування у студентів настанов на конструктивні шлюбно-сімейні взаємини та індивідуальні стратегії самореалізації в сімейній сфері.

Сутність психологічного тренінгу, як методу формування, полягає у здійсненні психологічного впливу на особистість через методи групової роботи, що призводить до здобуття його учасниками певних соціально-психологічних знань, формування навичок міжособистісного взаємодії, розвитку рефлексивних здібностей, вміння гнучко реагувати на ситуацію і швидко перебудовуватися в різних умовах, а також формування здатності до зміни уявлень та стереотипного сприйняття дійсності. Груповий психологічний тренінг є методом навмисних змін людини через аналіз досвіду інших людей та придбання і переоцінку нею власного життєвого досвіду в процесі групової взаємодії.

Проведення тренінгу формування у студентів настанов на конструктивні шлюбно-сімейні взаємини та індивідуальні стратегії самореалізації в сімейній сфері, на нашу думку, є доцільним, оскільки у процесі його проведення створюється можливість негайного співвіднесення отриманої інформації і діяльності, емоційного проживання нових моделей поведінки і пов'язаних з ними результатів, що забезпечується зворотнім зв'язком. Робота тренера полягала не стільки у формуванні особистості, скільки в її «пробудженні» і активізації, що дуже важливо, коли мова йде про індивідуальну стратегію самореалізації в сімейному житті.

Розробляючи програму психологічного тренінгу формування в молоді настанов на конструктивні шлюбно-сімейні відносини ми відштовхувалися від загальноприйнятих принципів його проведення: активності, об'єктивності, динамічності досвіду та ін.)

Мета тренінгу: стимулювати молодь до вирішення наявних суперечностей та внутрішніх конфліктів, пов'язаних із неадекватними настановами та завищеними очікуваннями до подружньої взаємодії, формування конструктивних шлюбно-сімейних настанов та індивідуальних стратегій самореалізації в сімейній сфері.

Основними завданнями тренінгової програми є:

- формування уявлень, важливих для побудови конструктивної сімейної взаємодії, закріплення в системі орієнтацій студентів базових сімейних цінностей;
- формування здатності усвідомлення власних потреб та узгодження їх з мотивацією вибору партнера;
- формування усвідомлення впливу настанов та упереджень на сімейні рольові моделі поведінки;
- формування відповідального ставлення до прийняття рішень, пов'язаних з шлюбно-сімейними відносинами, усвідомлення власної відповідальності за успішність свого сімейного життя;
- формування стратегії на особистісне зростання у сімейній сфері.

Тренінг розрахований на 9 занять, по 90 хвилин двічі на тиждень. Програма тренінгу рекомендована для роботи з групою студентів 4 курсів (12-15 учасників), які знаходяться у дошлюбному періоді. Заняття проводиться за принципом соціально-психологічного тренінгу.

Структуру та зміст програми тренінгу формування у студентів настанов на конструктивні шлюбно-сімейні взаємини подано у табл. 2.14.

Таблиця 2.14

Програма тренінгу:структура та зміст

Етапи тренінгу та кількість занять	Мета	Завдання етапу	Теми занять
------------------------------------	------	----------------	-------------

<p>Орієнтовний 2 заняття</p>	<p>- орієнтація учасників в специфіці тренінгу як методу навчання; - створення атмосфери взаємної довіри й поваги, позитивної мотивації й зацікавленості студентів у заняттях;</p>	<p>-встановлення контакту і робочих стосунків з учасниками групи; -ознайомлення з основними правилами роботи тренінгу; -вироблення активного тренінгового стилю спілкування; - емоційне згуртування учасників групи; - освоєння методів самодіагностики і способів саморозкриття;</p>	<p>1. Знайомство 2. Конструктивний стиль спілкування</p>
<p>Розвиваючий 6 занять</p>	<p>актуалізація уявлень про образ «Я» учасників;</p> <p>формування здатності усвідомлення власних потреб та мотивації вибору партнера</p> <p>формування базових сімейних цінностей та уявлень про конструктивні стратегії сімейної поведінки</p> <p>формування усвідомлення впливу настанов, упереджень, на сімейні рольові моделі поведінки;</p> <p>формування індивідуальних стратегій самореалізації в сімейній сфері;</p>	<p>- розвиток рефлексії та вміння аналізувати психологічні характеристики оточуючих людей; -формувати уміння бачити себе очима інших та розвиток перцептивних умінь;</p> <p>формування уявлень про мотивацію одруження та пастки одруження; - формування здатності оцінювати свої потреби -аналіз та корекція уявлень про сімейного партнера та робота з хибними уявленнями;</p> <p>- аналіз ціннісної сфери особистості та усвідомлення базових сімейних цінностей; -стимулювання змін в ціннісній, емоційній, вольовій та поведінкових сферах особистості</p> <p>- аналіз уявлень про гендерні відмінності і їх вплив на формування особистісної самореалізації у сімейному житті; -демонстрація учасникам тренінгу амбівалентності стереотипного мислення, його позитивні аспекти й небезпеки; -формування відповідального ставлення до прийняття рішень, пов'язаних з шлюбно-сімейними відносинами;</p> <p>-формування усвідомлення впливу настанов, упереджень, на моделі поведінки в сімейному житті; -формування усвідомлення власної відповідальності за успішність свого сімейного життя -відпрацювання індивідуальних стратегій і тактик у подоланні</p>	<p>3.Мій психологічний портрет</p> <p>5.Хто мені потрібен</p> <p>4.Сімя і мої цінності.</p> <p>6. Хто в домі господар</p> <p>8.Стабільність і розвиток.</p> <p>7.Жити разом-це мистецтво</p>

		внутрішніх бар'єрів, страхів і невпевненості перед змінами.	
Закріплюючі Й I заняття	-переосмислення уявлень про себе та власних шлюбно-сімейних настанов на основі зворотного зв'язку, аналізу того, що відбувалося під час тренінгу.	-відпрацювання ефективних засобів самоаналізу; -рефлексія змін, що відбулися в учасниках і в групі за час тренінгу; самовдосконалення -прогнозування майбутніх життєвих планів учасниками групи.	9. Підведемо підсумки

Кожне заняття складається з теоретичної частини, психологічних вправ, та рефлексії. Теоретична частина подається у формі лекції, бесіди та обговорення. Практичні вправи мали когнітивну, афективну та вольову направленість, а також функції – пізнання, оволодіння навичками та саморефлексією.

Кожне заняття починається обговоренням актуального емоційного стану учасників групи, студенти розповідають про своє враження від минулого заняття та те, що відбувалося у період між зустрічами. Комфортний стан у групі забезпечується екологічними методами психологічної роботи. Закінчується заняття рефлексією учасників, де кожен ділиться своїм емоційним ставленням до того, що відбувалося на занятті.

На тренінгових заняттях використовувалися такі вправи:

1. Вправи початкового та завершального етапу тренінгу, які дозволяють активізувати увагу учасників й налаштувати на активну співпрацю, створити належну дружню атмосферу довіри, отримати зворотній зв'язок; вправи спрямовані на самодіагностику і способи саморозкриття [7; 35].

2. Вправи для формування образу «Я», які дають можливість оцінити себе, спрямовані на розвиток уміння бачити себе очима інших та розуміння оточуючих людей [35].

3. Вправи на формування сімейних цінностей та настанов, які спонукають учасників до роздумів над сімейними цінностями й спільного їх обговорення, а

також стимулюють до змін в ціннісній, емоційній, вольовій та поведінкових сферах особистості[31; 40].

4. Вправи на усвідомлення впливу настанов та упереджень на сімейні рольові моделі поведінки; на формування уявлень про гендерні відмінності і їх вплив на особистісну самореалізацію у сімейному житті; на формування відповідального ставлення до прийняття рішень, пов'язаних з шлюбно-сімейними відносинами [36; 37].

5. Вправи на формування індивідуальних стратегій самореалізації в сімейній сфері; усвідомлення впливу настанов, упереджень, на моделі поведінки в сімейному житті та усвідомлення власної відповідальності за успішність свого сімейного життя; вправи відпрацювання індивідуальних стратегій і тактик у подоланні внутрішніх бар'єрів, страхів і невпевненості перед змінами [21; 39].

Висновки до 2 розділу

Специфіку шлюбно-сімейних настанов сучасної молоді становлять наявність суперечливих тенденцій орієнтації сучасної молоді, яка полягає в поєднанні традиційних та ліберальних шлюбно-сімейних настанов. Зокрема, з одного боку, як чоловіки так і жінки заявляють про високу значущість сім'ї в їхньому житті, свою спрямованість на сімейний спосіб життя, а з іншого - молодь виявляє позитивне ставлення до фактичного проживання без реєстрації шлюбу, вільного від зобов'язань та формальностей. При цьому, більшість молодих людей, як жінок, так і чоловіків, демонструють готовність обирати егалітарну (партнерську) модель сімейних відносин, основану на рівності прав та обов'язків обох партнерів, водночас у своїх відповідях більшість із них зорієнтовані на традиційний розподіл сімейних ролей.

У сучасних студентів домінує орієнтація на романтичну модель шлюбу, на позитивні переживання та психологічну підтримку. Так, серед сучасних чоловіків та жінок домінуючими є настанови на вільний вибір партнера, зумовлений почуттями до нього та психологічний комфорт. Для сучасних чоловіків та жінок домінуючими чинниками гармонійних та довготривалих стосунків є ті, які є неодмінною складовою «інтимності взаємин»(кохання,

щирість, та довіра). Такі результати дають підставу вважати, що як для чоловіків так і жінок важливо, щоб їхній партнер міг задовольнити потребу у емоційному єднанні, адже, для них, шлюб – це, перш за все, місце, де вони можуть знайти емоційну та психологічну підтримку.

Встановлено статистично значущі відмінності в зорієнтованості на сімейні та професійні цінностей у представників різних типів психологічної статі. Андрогіни та маскуліни мають більший рівень вияву професійних цінностей, а ніж феміни. Натомість у фемінів переважає значимість сімейних цінностей, а ніж професійних.

Настанови студентів виявляється суперечливими в силу ряду причин: внаслідок недостатнього обсягу психологічних знань і умінь, необхідних для пізнання і реальної оцінки шлюбно-сімейних взаємин; існуючих протиріч в гендерних уявленнях про цінності сім'ї та сімейного життя; через вікові особливості студентів.

Метою розробленого нами тренінгу є формування усвідомленого ставлення студента до себе як до майбутнього суб'єкта шлюбно-сімейних взаємин, формування конструктивних шлюбно-сімейних настанов щодо вибору шлюбного партнера, розподілу сімейних обов'язків та вибору індивідуальної стратегії самореалізації в сімейній сфері.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз результатів дослідження дозволяє виокремити основні тенденції шлюбно-сімейних настанов сучасної молоді.

1. З'ясовано, що існують різні підходи до структури шлюбно-сімейних настанов. Не дивлячись на різноманіття бачення науковцями цього феномену та його структури, ми схильні у своєму дослідженні дотримуватися такого підходу, відповідно до якого шлюбно-сімейні настанови розглядаються як різновид соціальної настанови, як позиція особистості відносно шлюбу й сім'ї, сформована на основі досвіду, що визначає стан готовності особистості до шлюбу та стратегії поведінки у шлюбно-сімейній сфері.

Саме студентський вік є сприятливим для формування шлюбно-сімейних настанов, адже основними новоутвореннями юнацького віку є рефлексія, усвідомлення власної індивідуальності, стійке уявлення про світ, активний пошук шляхів самореалізації, установка на свідому побудову власного життя.

2. У результаті емпіричного дослідження встановлено, що шлюбно-сімейні настанови сучасної молоді характеризуються суперечливими тенденціями, які полягають в поєднанні традиційних та ліберальних поглядів на шлюб та сім'ю. Зокрема, з одного боку, більшість студентів (як юнаків, так і дівчат) заявляють про значущість цінності сім'ї в їхньому житті та налаштованість на сімейний спосіб життя, а з іншого – проявляють толерантність до спільного проживання без реєстрації шлюбу, вільного від зобов'язань та формальностей. Традиційно юнаки частіше, ніж дівчата, декларують зорієнтованість на тривале проживання без реєстрації відносин та на реалізацію у професійній сфері. Разом з тим, більшість респондентів декларують настанови на побудову партнерської моделі сімейних відносин, основаної на рівності прав та обов'язків обох партнерів. Молоді люди, незалежно від статі, хочуть бачити поруч матеріально забезпеченого партнера, амбітну цілеспрямовану особистість, яка досягла високого соціального статусу. Водночас, спостерігається зорієнтованість більшості із них на традиційний розподіл сімейних ролей.

У сучасної молоді домінує орієнтація на романтичну модель шлюбу, основою якої є почуття: кохання та інші інтимно-особистісні позитивні переживання. Так, було встановлено, що з позиції сучасної молоді гармонійні та довготривалі сімейні стосунки зумовлюються в першу чергу складовою «інтимності взаємин» (коханням, щирістю, довірою та сексуальною гармонією), потім – наявністю спільних інтересів та співпраці (спільні інтереси, погляди, підтримка, взаєморозуміння, турбота) та вмінням спілкуватися (вміння іти на компроміс, поступливість тощо) . Серед причин, які можуть спонукати до розлучення, сучасна молодь називає переважно психологічні. Настанови молоді відрізняються максималізмом, завищеними очікуваннями.

З'ясовано, що переважна більшість респондентів, як жінок так і чоловіків, поєднують у собі фемінні та маскулінні риси і є яскраво вираженими андрогінними типами. Для них особливого значення набуває сфера професійного зростання та спрямованість на підвищення рівня матеріального забезпечення, що відображається на їх сімейних настановах, зокрема, як чоловіки, так і жінки, хочуть бачити поруч матеріально забезпеченого партнера, амбітну цілеспрямовану особистість, таку, що досягла високого соціального статусу.

Статистично підтверджено, що для представників андрогінного типу професійні цінності мають більшу значущість, а ніж для представників фемінного. Для представників фемінного типу більш значимими є сімейні цінності, а для представників маскулінного – професійні.

3. Отримані результати є вагомою підставою вважати, що відсутність чітко заданого ідеалу сімейної взаємодії, перелом традиційних стереотипів сімейного життя спонукає молодих людей до усвідомлення того, що більшість проблем сімейної взаємодії переходять у психологічну площину, разом з тим у сучасної молоді часто відсутні знання та навички щодо їх вирішення.

Розроблений нами тренінг допоможе стимулювати молодь до вирішення наявних суперечностей та внутрішніх конфліктів, пов'язаних із неадекватними настановами щодо шлюбно-сімейної взаємодії, формувати конструктивні шлюбно-сімейні настанов та індивідуальні стратегії самореалізації в сімейній сфері.